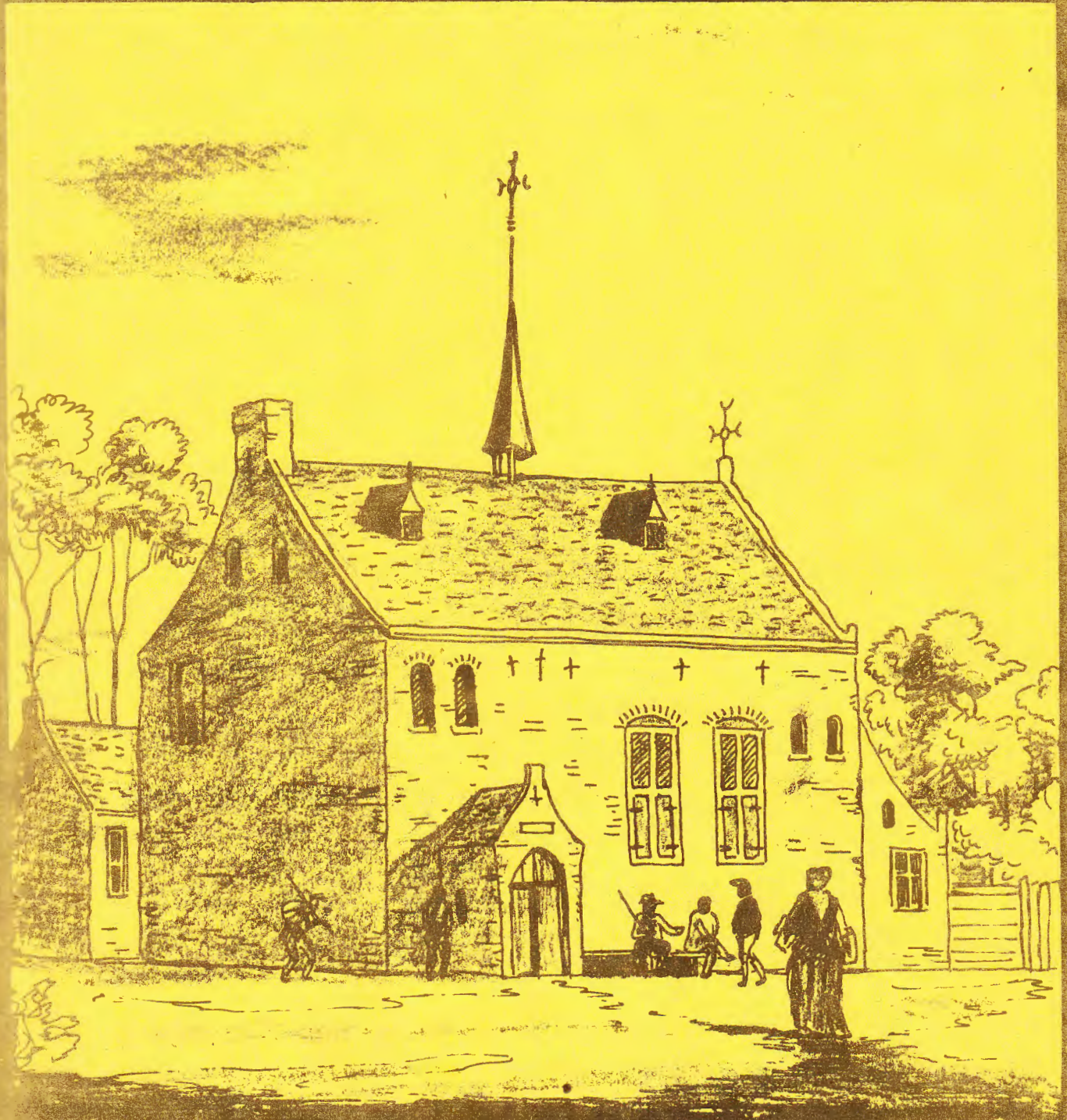

SCRIPTUM CASPINGIUM

blad voor jeugd en geschiedenis

niemand mag zichzelf pryzen
zyn werken moeten het'mwyzen

(staat geschreven in het oude hek boven op de St. Jan toren van Gorinchem)

maar toch is de N.V.

Van Der Sluys en Van Dijk
te Hardinxveld

trots, dat zij de toren en
de Oude Doelen te Gorkum
heeft mogen restaureren

N.V. VAN DER SLUYS EN VAN DIJK

Kerkweg 51

Hardinxveld

Tel: 01846 - 2579

Als speciaalzaak in bedrijfskle-
ding brengen wij

VOOR IEDER VAK
HET JUISTE PAK

Ook voor VERPLEEGSTERSUITZETTEN

MAGAZIJN

„de Werkman”

Langendijk 10 - tel. 22789

**BERT
STAM
KOT!**

TEKENT VOOR

U: portretten
pentekeningen
affiesjes

BERT STAMKOT

Schepenenstr 2a
Gorkum Tel.24662

SCRIPTUM

CASPINGIUM

JAARGANG 3 NUMMER 1

INHOUDSOPGAVE

Hoofdredakteur	Rolf van Acquoy
Redactie	Bob Nater, Mirjam Salet en Claas v. Kuitenburg (adv.)
Grafisch ass.	Cees Steers
Modewerkers	Klaas de Boer, Henri Verschoor en Astrid de Haan.
Tekeningen	Bert Stamkot en Rolf van Acquoy
Technische verzorging	Bob Nater, Hans Vossen en Rolf v. Acquoy
Lay - Out	Rolf van Acquoy
Redactie-adres	Lijsterbeslaan 5, Gorinchem
Omslag	Bert Stamkot

BESTUUR 1973

Voorzitster:

Inge Evers, Kon. Wilhelminastraat 3, Arkel. Tel. 01831 - 1224

Organisatie Sekretaris (OS):

Luuk de bok, Abraham Kemplaan 39, Gorinchem. Tel. 01830 - 24672

Algemeen Sekretaress (AS):

Mariëtte Vossen, Peulenlaan 245, Hardinxveld-Giessendam. Tel. 01846-3948

Penningmeester:

Henri Verschoor, Grote Haarsekade 16, Gorinchem. Tel. 01830 - 23171

Geschiedkundig Sekretaris (GS):

Bert Stamkot, Schepenenstraat 2a, Gorinchem. Tel. 01830 - 24662

Hoofdredakteur: S.C.

Rolf van Acquoy, Lijsterbeslaan 5, Gorinchem. Tel. 01830 - 23240

VAN DE REDAKTIE	2
voorwoord van de redactie	
BESTUURSMEEDEDELINGEN	2-4
functieverdeling in de afd. lijst met donateurs 1973	
aktiviteiten in maart en april	
AFDELINGSAKTIVITEITEN	3-9
* lezingen over de Alplasserwaard en Florence -O.S.-	
* verslag Algemene Ledenvergadering 1972 -A.S.-	
WERKGROEPEN EN KLEPHOORN ...	5-9
de werkgroep buitenonderzoek vertelt zijn plannen K.de Boer	
HOOFDBONDNIUWS.....	7
verslag NJBG-Congres, gehouden in Bunnik -G.S.-	
GORCUMS HISTORIE	8-15
* verdwenen monumenten: Langendijk 71 -Bert Stamkot- 8	
* pest en pesthuizen in Gorinchem -Rolf v. Acquoy- 9	
* Gorinchem, parel voor de zwijnen: Wilhelminaplein 13	
STREEKGESCHIEDENIS	15-21
* dorpskern onderzoek rond Gorinchem? -L.P.Louwe Kooijmans	
* de kerk door de eeuwen heen - Paul Wilhelm -	
KLASSIEKE GESCHIEDENIS	21-23
* mummificatie - Egypte	
* scarabeeën - Egypte - Adri Verwey	
IN HET VOLGENDE NUMMER O.A.:	
De Heilige Geestkapel in de Arkelstr. door A.J. Busch, de Gorcumse rondweg door Mirjam Salet en de Muggenschans in Werkendam door Mischael Regenboog.	

SCRIPTUM CASPINGIUM verschijnt zes maal per jaar en is een uitgave van de Nederlandse Jeugdbond ter Bestudering van de geschiedenis afdeling Gorinchem en omstreken. Leden en donateurs van de afdeling ontvangen het blad gratis. **ABONNEMENTEN:** binnen Gorinchem f 5,- per jaar, buiten Gorinchem f 7,50 per jaar. Losse nummers f 1,- (exclusief verzendkosten). Post giro rekening nr. 2304200 ten name van Penum. N.J.B.G. afd. Gorinchem onder vermelding van abonnement SC. Abonnementen kunnen met elk nummer ingaan. Wanneer opzegging de hoofdredakteur niet uiterlijk één maand voor het einde van de abonnements termijn bereikt, wordt het abonnement automatisch met eenzelfde termijn verlengd.

© 1973 by Scriptum Caspingium. Niets uit deze uitgave mag gepubliceerd worden zonder toestemming van de redactie en/of de auteurs van het geschrevene. Oplage 150 exemplaren.

Van de redaktie.....

Voor u ligt ligt het eerste nummer van (alweer) de derde jaargang van S.C. Zoals u al bemerkt heeft is S.C. in een nieuw jasje gestoken, terwijl het aanzicht van de pagina's gewijzigd is o.a. door het gebruiken van elektronische stencils. Door deze nogal ingrijpende wijzigingen is deze S.C. wat later uitgekomen dan de bedoeling was. Op de pagina met de inhoudsopgave (ook al gewijzigd) kunt u een indrukwekkende lijst met de medewerkers zien staan, terwijl ook het aantal redactieleden van 2 op 3 is gebracht en er zelfs een redactie-adviseur is! Hopelijk komt er dit jaar een goede samenwerking tot stand tussen alle betrokkenen bij S.C. om zodoende het blad op een hoog peil te houden (of te brengen?).

Over de uitslag van de enquête kunnen we kort zijn: men was over het algemeen niet ontevreden met S.C. 1972 en men zag het blad graag op hetzelfde niveau uitgebracht als afgelopen jaar. Op de enquêteformulieren werden ook een aantal suggesties gedaan voor artikelen in S.C., waarvan er waarschijnlijk enkele dit jaar zullen worden uitgewerkt.

BESTUURSMEDEDELINGEN.

Om te beginnen een aantal namen:

Werkgroep Buitnonderzoek (W.B.O.):

Klaas de Boer	voorzitter
Bert Stamkot	secretaris
Bram van Genderen	lid
Hans Vossen	lid
Douwe de Vries	lid
Rolf van Acquoy	lid

Kascommissie:

Dhr. G.C. van Nieuwenhuizen
en ? (daar J. Los is afgetreden)

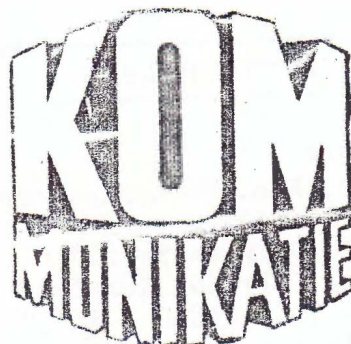
Nieuw lid:

Rini van Houweligen te Gorinchem.

De rubriek Wist je is verdwenen en om plaats te maken voor "de Klephoorn", die na een jaar nu weer terugkeert, hoewel de inhoud van de rubriek enigszins gewijzigd is (vroeger informatie, nu zowel informatie als kritiek over de afdeling).

De S.C.-special vandit jaar zal gaan over: Industrialisatie van Gorinchem. De industriële ontwikkeling van Gorinchem en de geschiedenis van enkele oude Gorcumse industriëen zullen onder andere in dit nummer besproken worden. Op het ogenblik wordt een S.C.-special redactie geformeerd en worden medewerkers gezocht. Suggesties over dit onderwerp zijn van harte welkom. Copy voor S.C. zien we vol spanning tegemoet (liefst stads- of streekgeschiedenis). Als het kan wel graag getypt en in drievoud inleveren!

Tot slot hopen we, dat de afdeling dit jaar weer goed zal draaien en dat iedereen nu eens zijn neus laat zien op een van de activiteiten.

Pesthuyscommissie (P.H.C.):

Bob Nater	(ass. P.H.S.)	voorzitter
Nico Overheul	Pesthuys'sloof	(P.H.S.)
Marijke Bettman	(?)	secretaris
Inge Evers		lid
Henri Verschoor		lid

Afgevaardigde in Streekhistorisch Centrum:

Dhr. G.C. van Nieuwenhuizen te Meerkerk is door het bestuur voor een periode van 2 jaar benoemd tot afgevaardigde in bovengenoemde stichting, i.v.m. zijn benoeming tot bestuurslid van deze stichting.

Donateurs van de afdeling voor 1973:

F. van Acquoy te Gorinchem.
 R.J.C. van Acquoy te Gorinchem.
 Mej. M.C.C.J. Daverveldt te Sleeuwijk
 J. Evers te Arkel
 H. Kloek te Leerbroek.
 P.L. de Krey te Gorinchem.
 Drs. J. van Kuilenburg te Berkel.
 H.L.J. Nater te Gorinchem.
 A.P. van Nimwegen te Gorinchem
 Mr. L.R.J. ridder van Rappard te
 Gorinchem.

Dr. M.J.F. Robijns te Gorinchem.
 C. de Ruitter te Gorinchem.
 S.R. Veldhuizen te Gorinchem.
 Mej. A.J. Visser te Gorinchem.
 Mevr. Zaanen-Houtkamp te Oosterbeek

Dat nog vele mensen het goede voorbeeld van deze vrijgevigsten mogen navolgen, is de wens van het bestuur. Men kan donateur worden door het storten van f10,- of meer op postgirorek. 2304200 t.n.v. penningm. NJBG afd. Gorinchem c.o. onder vermelding van: donatie 1973.

Aktiviteiten in maart en april

24 maart: KIEN-AVOND, georganiseerd door de Pesthuyscommissie.
 30 maart: PESTHUYS-PAATAVOND over de S.A.O. (van de hoofdbond) (convo's komen nog).
 Paasvakantie: excursie naar MAASTRICHT (idem).

PROBLEME N....

bij het maken van een geschiedeniscriptie, het schrijven van een artikel voor S.C. of bij het vinden van informatie (literatuur) over Gorinchem of de streek, hier is de oplossing: Onze geschiedkundige vraagbak (secretaris) Bert Stamkot helpt je graag.
 Op donderdagavond 22 maart, 29 maart, 12 april en 19 april (even opschrijven), kan je van 7-8 uur in het Pesthuys (Bagijnenwalstr. 22) bij hem om raad vragen.

Lezingen over:

*** FLORENCE ***

Op vrijdagavond 23 februari j.l. konden we genieten van een lezing door onze (enige) actieve donateur dhr. G.C. van Nieuwenhuizen over: Florence. Deze lezing, mede georganiseerd voor onze donateurs (een uitstekend initiatief van het bestuur), werd gehouden in de Openb. MAVO (als in die "goeie ouwe tijd"). Aan een verheugend aantal belangstellenden (20) werden, aan de hand van een fraaie diaserie, de historische plekje's in deze stad der Medici's getoond. Nog vele paleizen en kunstschaten zijn (ondanks de watersnoodramp van enige jaren geleden), vooral door een bepaling in het testament van de laatste Medici (dat de kunstschaten niet uit Florence ghaald mochten worden), aan het nageslacht bewaard gebleven. Voor een aantal aanwezigen herleeft een eerder gemaakte reis naar deze stad. Na afloop keerde iedereen voldaan huiswaarts.

DE ALBLASSERWAARD

Eveneens op vrijdagavond (2 februari) hield drs. Louwe Kooymans, conservator van de Ned. afdeling van het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden (een hele mondvol), een lezing voor onze leden in het Pesthuys. Deze lezing werd voorafgegaan door een vergadering van de W.B.O. en drs. Louwe Kooymans over het dorpskernenonderzoek, dat samen ondernomen zal worden.
 Drs. Louwe Kooymans begon zijn lezing met iets te vertellen over de geologische geschiedenis van de Alblasserwaard. Hierna besprak hij de geschiedenis van het archeologisch onderzoek in de Alblasserwaard en de huidige stand van zaken hiervan, dit m.b.v. een goed verzorgde diaserie.
 De 16 aanwezigen genoten van deze instructieve lezing. Na afloop werden vragen beantwoord en een plan de campagne voor het dorpskernenonderzoek opgesteld.

* Luuk de Bok *

De Algemene Ledenvergadering

"DE MENS IN DE GESCHIEDENIS"

De ledenvergadering begon met een lezing van de heer van Peer, (ex)voorzitter van de vereniging "Oud Gorcum", doordat drs. L.P. Louwe Kooymans wegens ziekte verhinderd was.

De heer van Peer besprak in zijn lezing diverse aspecten van de mens in de geschiedenis en wel vnl. de Gorcumse geschiedenis. Zo vond hij de M.E. mens minstens even vernuftig als de tegenwoordige schepselen, getuige o.a. de St. Jans toren en de vele buitengewoon fraaie beeldhouwwerken, die aan het nageslacht bewaard zijn gebleven. Na de lezing was er gelegenheid om vragen te stellen. Zo werd de sanering van Gorcum door dhr. v. Peer "bekritiseert" met de opmerking: "Afbreken is geen kunst, het opbouwen is een des te grotere kunst" (getuige de vele kale plekken in Gorcums binnenstad).

Na de beantwoording van de vraag hoe het geschiedenisonderwijs gegeven moet worden, werd dhr. H.F.v. Peer bedankt voor zijn buitengewoon boeiende en interessante lezing.

- Bob Nater -

DE ALGEMENE LEDENVERGADERING

De vergadering wordt om 19.10 uur geopend door de voorzitter. Hij merkt op dat de vereniging dit jaar goede contacten met andere verenigingen heeft gelegd, vooral Rotterdam, en dat het ledental van 12 in het eerste jaar, tot 40 in 1972 gestegen is.

2. Vervolgens wordt het woord aan de A.S. gegeven. Deze leest de notulen van de vorige ledenvergadering voor. Deze notulen worden goedgekeurd en ondertekend door 2 leden.

3. Ook de verslagen van de O.S., de G.S. en van de P.M. worden zonder meer goedgekeurd. In het verslag van de A.S. is een kleine fout geslopen. Na verbetering hiervan, wordt het verslag goedgekeurd. Verslag kascommissie: men stelt vertrouwen in het beleid van de huidige P.M. Deze heeft de chaos, aangericht door de vorige P.M., opgeheven. De vorige P.M. wordt niet gedecharceerd. De verschillen (neg.) waren niet zo groot en daarom zal de vorige P.M. niet

gehoord worden. G.C. van Nieuwenhuizen stelt voor te bezuinigen op S.C., of door het advertentiegeld te verhogen, of door S.C. kleiner te maken. Ook het verslag van de kascommissie wordt goedgekeurd. Ditzelfde geldt voor het verslag van de H.R. en van G.C. v. Nieuwenhuizen over werkzaamheden van de Stichting Streekhistorisch Centrum Alblasserwaard. De voorzitter bedankt van Nieuwenhuizen voor de werkzaamheden die hij als afgevaardigde van de NJBG heeft verricht. Van Nieuwenhuizen zegt een ledentoeename via S.S.C. te verwachten. Als laatste het verslag van de W.B.O., door de secr. ervan. Met enkele aangebrachte wijzigingen wordt ook dit verslag goedgekeurd.

4. Vervolgens komt de statutenwijziging aan de orde. Wanneer de C.W.B.O. ter sprake komt stelt de A.S. voor om deze commissie autonoom te maken. Dit voorstel wordt in stemming gebracht: 16 voor, 3 tegen en 2 onthoudingen. Toevoeging aangenomen.

Na de pauze 5. Begroting 1973, deze wordt goedgekeurd.

6. Rondvraag: er ontstaat een discussie over het feit of de NJBG wel of niet te formalistisch is. Mej. M. Salet meent van wel en vraagt of er niet meer gedaan kan worden aan actuele zaken. De O.S. spreekt haar tegen: er zijn genoeg praatavonden en excursies georganiseerd, die actuele onderwerpen beheldden (overigens waar was Mirjam toen?). Volgend jaar zal er meer aandacht aan de sanering besteed worden, aldus de G.S.

7. Benoeming kascommissie 1973, waarin zitting nemen G.C. van Nieuwenhuizen en J. Los.

Hierna volgt decharge van het oude bestuur. De G.S. richt enkele woorden van lof tot het oude bestuur.

De kandidaat voor het voorzitterschap is niet aanwezig, wat voor een verhitte discussie zorgt. K. de Boer stelt voor over haar benoeming te stemmen. C.v. Kuilenburg zegt haar capabel te achten als voorzitster. K. de Boer trekt zijn voorstel in en de nieuwe voorzitster is benoemd. Hierna worden de overige bestuursleden door de A.S. benoemd. Tenslotte wordt de C.W.B.O. geformeerd. (red. enigszins ingekorte notulen!)

✕ A.S. ✕

★ ★ ★ werkgroep ★ ★ ★ BUITENONDERZOEK

Het afgelopen jaar is voor de W.B.O. (werkgroep buitenonderzoek) succesvol geweest. De opkomst bij de activiteiten, die buiten het Besthuys georganiseerd werden, was verrassend groot en de resultaten beloven veel voor de komende jaren. We kunnen terugblikken op een goed bezocht kamp te Woudrichem, dat mede door de belangstelling van de afd. Rotterdam geslaagd kan worden genoemd: de fundamenten van de molen zijn volledig blootgelegd.

Door technische moeilijkheden is het project in het Wijdschild vertraagd, maar we hopen er het komende jaar mee door te gaan.

PROGRAMMA VOOR 1973

Het komende jaar is voor ons belangrijker. Ik hoop dat ook dan de belangstelling groot zal zijn, want we hebben een uitgebreide lijst van activiteiten. De samenstelling van W.B.O. kunnen jullie elders in het blad lezen.

We hebben besloten te beginnen met het dorpskernenonderzoek, dat we in samenwerking met drs. L.P. Louwe Kooymans, conservator van de Nederlandse afdeling van het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden, zullen organiseren. Op zaterdagmiddag gaan we naar een dorp in de Alblasserwaard, daar onderzoeken we de akkers van de boerderijen, die in de buurt van de oudste kerk van het dorp staan, op scherfjes en aan de hand van de gevonden scherven, met hulp van het museum, kunnen we de oudste bewoning van dit dorp bepalen. Een bijzonder interessant onderzoek, waarmee we ondertussen al begonnen zijn.

Voor de vakantie hopen we ook de inventarisatie van de streek op historische en archeologische monumenten te voltooien. De Stichting Uiterwaardenpark Maas en Waal heeft ons namelijk gevraagd een inventarisatie van deze monumenten te maken. In verband hiermee zijn verzoeken aan verschillende gemeenten gericht om de monumentenlijsten (indien aanwezig!) op te sturen. Een groot aantal gemeenten heeft positief op ons verzoek gereageerd.

Op 24 februari zijn een zestal NJBGers naar het Rijksmuseum voor Oudheden te Leiden geweest en hebben daar, dankzij steun van drs. Louwe Kooymans, de archeologische vondsten in het werkgebied kunnen inventariseren.

Onlangs vernamen wij van de secretaris van de Stichting Uiterwaardenpark, dat als straks de inventarisatie van de streek rond is, wij het rapport op kosten van de Stichting kunnen vermenigvuldigen en onder de leden verspreiden. Een bijzonder sympathiek aanbod.

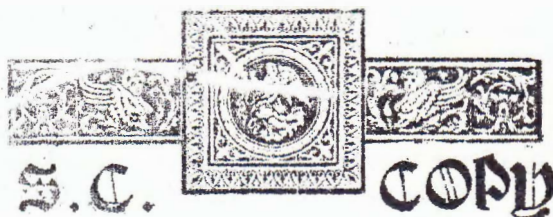
Bij ons bezoek aan Leiden vernamen we van drs. Louwe Kooymans dat de leden van onze afdeling mee kunnen helpen aan een opgraving op Voorne-Putten. Een opgaveformulier is in dit nummer bijgesloten (als het er niet in zit waarschuw dan even).

Het derde project bestaat uit een onderzoek naar eventuele oude fundamenten op het terrein van het afgebrande pand Langendijk 71. T.z.t. horen jullie hier wel meer over (zie ook artikel elders).

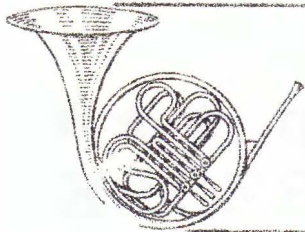
Deze drie projecten hopen we voor de vakantie uit te voeren. Na de vakantie zullen we waarschijnlijk het dorpskernenonderzoek voortzetten. Verder staan voor na de vakantie op het programma: voortzetting onderzoek naar de keizerlijke burcht in het Wijdschild en een project in Woudrichem (graven proefsleuf voor de toren van de herv. kerk).

Rest mij nog de wens uit te spreken, dat het komende jaar voor de NJBG even glorieus en succesvol zal zijn als het voorgaande: vivat, crescat,

✕ Klaas de Boer ✕

voor nr 2 binnen voor 31
maart a.u.b.

DE KLEPHOORN

een bespreking van het Gorinchemse afdelingsleven door één of door een andere „Scriptograaf“.

Van diverse kanten is de redactie ter ore gekomen, dat men graag de Klephoorn weer terug zag komen in S.C. De Klephoorn was een rubriek in de eerste jaargang van S.C., waarin allerlei nieuwtjes stonden, vooral betreffende onze afdeling.

Deze nieuwtjes zullen ook nu weer in de nieuwe Klephoorn staan, echter hier en daar vergezeld gaande van een kritische kanttekening. Het is niet de bedoeling om door die kritische kanttekeningen diepgaande en langdurige discussies in S.C. te laten ontbranden, desalniettemin is een weerwoord in S.C. natuurlijk altijd mogelijk; de schrijver zal daar dan echter niet verder op ingaan.

LEZING OVER ALBLASSERWAARD

Nu dan het eerste nieuwtje en dit zal wel een echt nieuwtje zijn voor de meeste leden, aangezien de communicatie binnen de afdeling niet bij machte was (?) de afdelingsleden op de hoogte te stellen, dat op 8 februari een lezing gehouden werd in Nieuw-Lekkerland over de Alblasserwaard.

Zeven leden waren toch nog aanwezig, maar vielen deze keer niet op, omdat de zaal gevuld was met ongeveer 200 mensen!

Voor de pauze was het wel 't interessants voor ons, aangezien toen de geschiedenis van de Alblasserwaard (met daarin nogal wat geologische aspecten) werd behandeld m.b.v. een diaprojector en een bandrecorder (de spreker was niet lichamelijk aanwezig!).

Na de pauze, van enkele minuten, leek het wel een propagandaavond voor de ruilverkaveling, die reeds in een gedeelte van de Alblasserwaard heeft plaatsgevonden. De ruilverkaveling is natuurlijk uitermate belangrijk voor de boeren in de Alblasserwaard, maar minder boeiend voor ons N.J.B.G.ers.

De lezing bestond uit het vertonen avn vele dia's en een gesproken bandopname met af en toe muziek. Dit alles was van slechte kwaliteit (behalve de uitstekende dia's).

Dit dan wat betreft de lezing te Nieuw-Lekkerland, die om ongeveer 22.00 uur was afgelopen.

- 0 -

In de maand februari is wel een dieptepunt bereikt wat het aantal bezoekers van de zaterdagavonden betreft. Daarvoor was ook al niet veel gebeurd, dit resulteerde in ontvredenheid bij een paar personen, die dan ook de koppen bij elkaar hebben gestoken en een nieuwe Pesthuyscommissie hebben opgericht. Deze zal activiteiten in het Pesthuys gaan organiseren, beginnende met een bingo-avond of een Franse avond. Uitnodigingen zullen deze keer op tijd

worden rondgebracht en hopelijk zal het Pesthuys dan weer eens volzitten.

Het is de bedoeling dat er ongeveer twee activiteiten plaatsvinden in drie maanden. We denken aan een disko-avond, een fondueavond, een Engeland-avond enz. (suggesties zijn natuurlijk van harte welkom).

N.J.B.G.ers afd. Gorinchem laat de Pesthuyscommissie niet in zijn hempie staan en komtallen naar de door ons georganiseerde activiteiten!

Op de laatste P.H.C. vergadering is de datum vastgesteld van de kienavond: 24 maart en de Franse avond 3 weken later: 14 april (even opschrijven!).

Ook zoekt men enige aktievelingen, die zitting willen nemen in de P.H.C.

Opgeven bij de voorzitter van de commissie a.u.b. Ik had nog meer te vertellen maar de pag. is vol: tot nr. 2 dan!

In tegenstelling tot voorgaande jaren (1970 en 1971), was de vertegenwoordiging van de afd. Gorinchem groot te noemen. Onze delegatie bestond uit: Rolf van Acquoy (delegatie voorzitter), Bert Stamkot (sekretaris), Henri Verschoor (financieel deskundige), die namens de afdeling ieder 2 stemmen mochten uitbrengen, daarnaast waren ook Claas van Kuilenburg en Wim Voogt aanwezig i.v.m. hun benoeming en mochten we ons ook met de belangstelling van Klaas de Boer (gedurende het hele Kongres), voorzitster Inge Evers, Erik Evers en Astrid de Haan verheugen.

KONGRESTHEMA

De Fibula besteedde in haar nummer 4/5 van 1972 reeds veel aandacht aan het kongresthema "Strips en geschiedenis". Zondermeer een thema, waarvan veel te maken was, het is dan ook (alle inspanningen van de kongrescommissie ten spijt) jammer, dat er (m.n. de zelfwerkzaamheidsmiddag) weinig uitgekomen is.

Het thema werd ingeluid door dhr. Washington, voorzitter van het "Stripschap", die zijn rede (waarvoor één uur gepland was) in 7 minuten afdeed. Het gevarieerde filmprogramma, dat woensdagavond plaats vond (filmpjes van Tom Poes en Dick Bos) was (zeker als curiositeit) grappig. Dit gold ook de rede van dhr. Kousemaker, schrijver van "Strip voor strip", welke donderdagochtend werd gehouden en, getuige het applaus, door het publiek zeer gewaardeerd werd. Ook voor de avond was een lezing gepland en wel door prof. dr. Mönnich van de gemeentelijke Universiteit van Amsterdam over het onderwerp "cultuurhistorische voorlopers van strips".

DE ALGEMENE LEDENVERGADERING

De belangrijkste besluiten, welke de ALV heeft genomen zijn de verhogingen van diverse kontributies, waardoor hopelijk de financiële situatie van de Hoofdbond en de afdelingen verbeteren zal.

Het voorstel van het HB om een nieuwe functie (jeugdsekretaris) te creëren vond in de ogen van de ALV geen genade, wel zal een algemeen assistent met jeugdzaken belast worden. Na het goedkeuren der verslagen werd, onder dankzegging, het oude bestuur van haar verplichtingen ontslagen om plaats te maken voor het nieuwe bestuur. In het nieuwe H.B. hebben twee leden van onze afdeling zitting, t.w. Wim Voogt als Kampsekretaris en Claas van Kuilenburg als Hoofdredakteur van Fibula. Ondergetekende is door de K.S. benoemd tot assistent kampmateriaal.

de n.j.b.g.

EN ZIJN AFDELINGEN organiseren veel voor hun leden.

Maar zonder geld kan er niet veel gedaan worden. Vergeet daarom niet het luttele bedrag van f 17,50

over te maken naar girorek. 652281 t.n.v. Alg. penningm. van de NJBG,

Utrecht onder vermelding van:

lidmaatschapsgeld 1973.

BESLUIT

Het Kongres 1972 was één van de minst schokkende in de geschiedenis van de NJBG. Niet alleen de belangstelling van de leden om dit Kongres bij te wonen (ca. 60 vaste deelnemers) was gering, ook het Kongres zelf was ter vergadering tam te noemen, terwijl het Kongresthema, nou ja dat hebben we al gezegd.

Maar goed het eten (en drinken) was goed, het weer en de omgeving mooi en de diverse banden met andere leden en afdelingen zijn weer eens versterkt en dat is tenslotte ook belangrijk.

- Bert Stamkot -

Verdwenen Monumenten

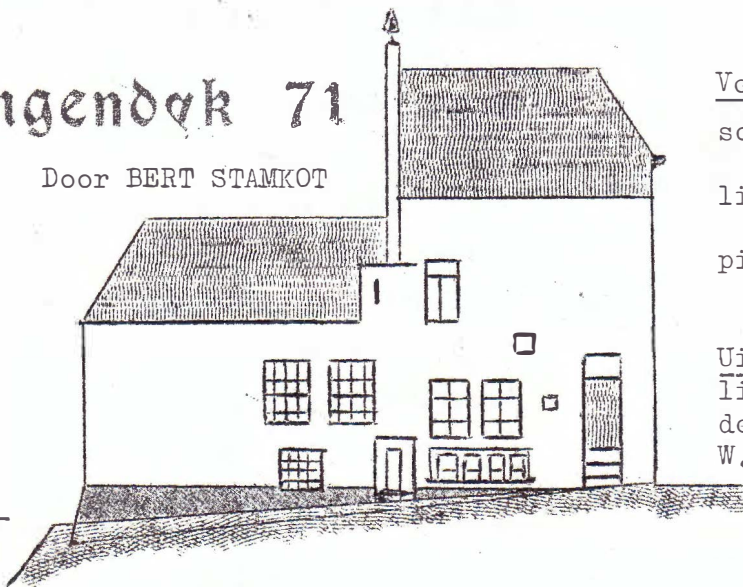
Het is de bedoeling in SC een nieuwe reeks artikelen te publiceren over die gebouwen en huizen met een cultuur-historische waarde, die in de afgelopen tien, vijftien jaar zijn verdwenen, als gevolg van sanering, verwaarlozing of vandalisme.

Ofschoon het gemeentebestuur van Gorinchem in het verleden niet nagelaten heeft diverse projekten onder handen te nemen (men denken aan het Woeshuis en de Oude Doelen) en men ook nu nog oog heeft voor restauraties, getuige het besluit het pand Groenmarkt 3 in oudes- staat te hetstellen; blijft het een onverteerbare zaak, dat desondanks per jaar zeker 1% van het kult/hist. monumentenbestand verdwijnt, dat hele karakteristieke straatwanden, ja zelfs stadsgedeelten aan verkrotting ten onder gaan. En dat er nagenoeg niets aan

wedropbouw van braakliggende gedeelten wordt gedaan, of, als dit wel gebeurd, niet geschied op die schaal en in die sfeer welke een oude stad kenmerken. De N.J.B.G. is niet blind voor problemen en oorzaken welke op bovenstaande van toepassing zijn; integendeel zij meent te moeten signaleren, dat men het karakter, dat een binnenstad nu eenmaal heeft, moet behouden omwille van de leefbaarheid in deze uniforme en technokratische maatschappij.

Langendyk 71

Door BERT STAMKOT

Verklaring van enkele termen:

- schilddak - dak van 4 schuine vlakken
- lijstgevel - horizontaal afgesloten gevel
- pilaster - niet vrijstaande pilaar

Uit:

- lijst van onroerende goederen der gem. Gorinchem (1965)
- W.F. Emck - Oude namen van huizen en straten.

linge-
haven

Op 23 februari 1971 kraaide de rode haan in Gorkum, een felle brand legde (volgens de omschrijving van de monumentenlijst) het oudste woonhuis van Gorkum in de as. De bouwval die overbleef werd kort daarna gesloopt.

OMSCHRIJVING VAN HET PAND

Een laat middeleeuws pand, onder een hoog schilddak, dat aan de achterzijde aansluit tegen een gepleisterde puntgevel met een rookkanaal in de as. Aan de voorzijde voorzien van een eenvoudig gepleisterde lijstgevel, waarin deuroplijsting met verdiepte pilasters. Ook het achterhuis aan de Linge-
haven bevond zich onder een schilddak.

Het pand werd op 18-1-1966 door het (toenmalige) ministerie van CK & W op de monumentenlijst van onroerende goederen der gemeente Gorinchem geplaatst en werd niet (ofschoon er een bezwaarschrift werd ingediend) van deze lijst afgevoerd, tot de sloop dit noodzaakte.

GESCHIEDENIS

In de periode 1573-1624 was hier de smederij "de drye sintelen" gevestigd, later (1646-1660) "de drie vergulde sintels genaamd. In 1710 stond het pand bekend onder de naam "Althena". Het is de bedoeling dat de NJBG op het (nu nog) braakliggende perceel een onderzoek gaat verrichten.

DE PEST

heerste in de stad

De verschrikkelijkste epidemie, die de mensheid honderden jaren lang tot ontzetting bracht, was de zwarte dood: de pest. Er is geen stad of zij werd in de loop der eeuwen wel één en vaak meermalen "jammerlijke door de pest besogt". Ook Gorinchem is in de loop van haar bewogen geschiedenis vele malen door deze verschrikkelijke ziekte geteisterd.

E ziekte breidde zich, komende uit China, via Tibet en India tot in voor-Azië uit. Ongeveer 400 jaar voor onze jaartelling liep een Egyptisch schip de haven van Athene

binnen. Met een lading kostbaar ivoor uit Afrika bracht het ook de pest naar Europa. Eén op de drie Atheners stierf aan deze ziekte. Volgens de beschikbare gegevens stierven een paar honderd jaar later in Rome tijdens een epidemie drieduizend mensen per dag aan deze verschrikkelijke ziekte.

"DE ZWARTE DOOD" VAN 1348

De grootste pestgolf rolde in de 14e eeuw (omstreeks 1348) over Europa. Weer was het een handelsschip, ditmaal uit Indië, dat met besmette ratten aan boord een Zuideuropese haven binnenliep. Duizenden slachtoffers vielen in deze stad aan de ziekte ten offer. De overlevenden vluchtten met schepen uit de stad, het bacil met zich meedragend. Hierdoor verbreidde de ziekte zich razendsnel door heel Europa.

In Spanje en in Frankrijk gaf men de schuld aan de Joden, zij zouden de bronnen vergiftigd hebben. Bij duizenden tegelijk werden zij door de opgewonden bevolking uit hun huizen gesleurd en op grote brandstapels levend verbrand.

DE PEST IN GORINCHEM IN 1349

Gorinchem bleef voor deze epidemie niet gespaard. Van Zomeren (p.285) zegt in een oude aantekening gevonden te hebben, dat de pastoor, de kapelaan en wel 400 inwoners (op een bevolking van ± 4000 zielen) door deze ziekte werden gedood "zodat de droefheid der Inwonderen groot was en men geen menschen

van andere plaatsen in de stad wilde inlaten".

Men kon in de stad overal het gekreun en gekerm van de zieken horen. De ra-de loze dokters vonden overal hetzelfde beeld: zwarte bulten in de liesstreek en onder de oksels. Aderlaten, zweetkuren en laxeermiddelen, de enige geneeswijzen in die tijd, onttrokken de laatste weerstand aan de zieke lichamen.

De angst voor besmetting was groter dan het medeleven met de zieke mensen: kinderen lieten hun ouders hulpeloos achter, mannen onthielden hun vrouwen de noodzakelijke verpleging en voeding. De gezonden waren zelfs bang dezelfde lucht als de zieken in te ademen. De dokters, die de ware oorzaak van de ziekte ook niet kenden, dachten dat de lucht met giftige gassen "verpest" was. Door de verlaten straten van de stad trokken 's nachts spookachtige gestalten, mensen in lange mantels met kappen op het hoofd, waarin alleen een opening voor de ogen was gemaakt. In de buurt van de mond hadden deze kappen een snavelvormig uitsteeksel, dat door een vochtige spons werd afgesloten. Op die wijze hoopte men de giftige lucht te kunnen reinigen. De spookgestalten trokken van huis tot huis om de lijken op te halen en op houten karren weg te brengen. Witte kruizen op de huisdeuren wezen erop, dat de pest hier was binnengegaan om zijn slachtoffers op te eisen.

Graven waren er al lang niet meer; de doden werden in grote kuilen bij elkaar gegooid. Dat er onder de doden ook weleens een levende verdwaald was, daarom bekommerde zich niemand in die dagen. In de kerken werden de mensen opgeroepen tot boetedoening. Volgens de priesters was de pest een straf van de hemel, een gevolg van het zondige leven

der mensen. Het duurde niet lang of lange rijen boetelingen trokken door stad en land. Onder het maken van wilde sprongen en krampachtige bewegingen sloegen deze "geselmonniken" met grote zwepen tot bloedens toe op elkaars rug. De waanzin greep steeds verder om zich heen. Dit was niet alleen de situatie, zoals die in Gorinchem was, maar in heel Europa vonden dergelijke afschuwelijke tonelen plaats.

De 'Zwarte Dood' waart rond.

Toen deze grote pestgolf van ruim 600 jaar geleden eindelijk voorbij was, waren er in Gorinchem ruim 400 mensen gestorven. In heel Europa echter waren ruim 25 miljoen mensen gestorven, een vierde deel van de Europese bevolking was het slachtoffer geworden van een nietig klein staafje: de pestbacil.

DE VERSPREIDER VAN DE PEST

De pestbacil werd niet door de lucht of door het water over het vasteland verspreid, maar door een dier waar niemand enige aandacht aan schonk: de rattevlo. Ratten leven in de buurt van water en

waar ratten waren, daar was de pest ook niet ver uit de buurt. Alle groot pest-epidemiën begonnen in een havenstad: Genua, Venetië enz.

Pas toen de Japanner Kitasato en de Zwitser Yersin, onafhankelijk van elkaar de pestbacil hadden ontdekt (omstreeks 1895), kon de bestrijding met kans op succes ter hand worden genomen.

DE PESTEPIDEMIËN TE GORINCHEM

Na de grote pestepidemie van 1349 ontbreekt anderhalve eeuw lang ieder spoor over pestepidemiën in Gorinchem. Wel bericht Kemp ons regelmatig over de pestepidemiën in den lande. Dat Gorinchem voor deze landelijke epidemiën gespaard is gebleven, valt te betwijfelen. Daarom heerste er in de volgende jaren (waarschijnlijk) in Gorinchem een pestepidemie: 1360, 1368, 1435, 1438, 1472 en 1489. Na deze datum hebben we iets meer zekerheid over pestepidemiën, die in Gorinchem geheerst hebben: 1502, 1555, 1568, 1583, 1599, 1606, 1635, 1652, 1655 en 1667.

Over de epidemie van 1360 zegt Abr. Kemp (pag. 89): "In dit jaar 1360 wasser een groote Sterft, van de haestige ziek, de lieden waren 's morgens wel, 's mid-daghs ziek en 's avonds doot".

In het jaar 1472, schrijft Kemp (pag. 353), "vertoonde sich een groote steert starre in 't Oost, den stert West, en omtrent S. Blasius den 3e van Sprokkel (=3 feb.) gingh de stert Oost staan, somtijds vuyrig, daar na volgde Pest en duyre tijd". De pest was in dit jaar dus aangekondigd door de verschijning van een grote komeet. Dat pest en grote duurte plachten samen te gaan, behoeft ons niet te verwonderen: dit samengaan valt gemakkelijk te verklaren uit de enorme ontwrichting, welke een breed om zich heen grijpende epidemie uiteraard in het economisch (en ook in het overige maatschappelijke) leven te weeg moet brengen.

MAATREGELEN

In verband met het heersen van de pest in 1502 vaardigt de stadsregering een uitvoerige en strenge verordening uit, welke verschillende verbodsbepalingen behelsde. Ook in 1519 werden krachtige maatregelen genomen ter bestrijding van

deze ziekte. Van deze maatregelen (Bruch, Rbr., p. 298-299) vermeldt ik de volgende:

- ✕ komt er "pestilentie" in een huis, dan zal men daarin van stond af aan "gheenrehande neringen" meer doen, men zal "dair een teyken van stroo uythangen" en de nering in het betrokken huis niet hervatten "binnen ses weken naedat die laetste dode dairuut gedragen is";
 - ✕ degene, die in een huis, dat met de pest besmet is, woont zal het huis niet mogen verlaten; hij moet een witte stok in zijn hand dragen "of een wit roeyken i.s. el lanc".
 - ✕ op straat of waar ook mag hij geen nering doen.
 - ✕ de pestlijders of de bewoners van een huis, waar de pest heerst, mogen niet in de kerk of in de kloosters komen, ook niet "up die vischmerct, noch in dat vleeschhuis noch up die botermerct, noch nergent in vergaderinge van luyden".
- Hoewel deze verordeningen een duidelijk beeld geven van de maatregelen door het stedelijk bestuur genomen om de ziekte te bestrijden, over de uitgebreidheid en de duur der epidemie valt niets mede te delen, daar elke opgave daarover ontbreekt en er rest ons dus niets dan aan te nemen, dat het een vrij hevige epidemie geweest moet zijn.

Joh. van Beverwijck (Med. bericht van de pest tot Dordrecht 1654) deelt ons mede: "Ten tijde van onse voorouders anno 1502, 1505 ende 1522 was er soo hevige pest, datter in sommige steden van Nederlandt meer als vijfhondert op een dagh quamen te sterven, soodat de Voghels door den Stanck van de lucht doot ter aerden vielen, veel menschen over tafel met het eten in de mont, den beker in de handt doot bleven, de straten met gras bewiesen, de deuren ende vensters met mosch begroeyden". Hoewel dze opmerkingen wel enigszins overtrokken zijn, geven ze toch wel een indicatie van de hevigheid van deze epidemiën.

Na de pestziekte, die in 1568 in de stad heerste werden door "den heer ende gerochte" weer een aantal maatregelen genomen tegen de besmetting door de pest (zie voor deze maatregelen het artikel van dr. M.A. van Andel). Naar aanleiding van deze en eerder genomen

Pestepidemie in Londen. 1665. De bovenste afbeeldingen toonen de uittocht van de Londenars uit hun stad. Daaronder: zij die achterbleven.

maatregelen treft ons het volgende:

1. dat het stadsbestuur van Gorcum-zij het niet terstond heeft getoond te begrijpen dat het tijdig isoleren van pest-patiënten en hun toebehoren een eerste voorwaarde is voor de bestrijding ervan, dus dat deze ziekte door besmetting haar verspreiding vond.
2. dat men toonde niet onkundig te zijn van het feit, dat ook als een patient aan de pest overleden of daarvan genezen was, het gevaar van besmetting nadien enige tijd bleef voortbestaan.

Van 1 juli - 31 december 1606 werden in totaal te Gorinchem 1713 personen begraven; derhalve telde men per week gemiddeld 66 begrafenissen. Er zijn zelfs twee weken voorgekomen, waarin 133 resp. 134 personen hun laatste adem uitbliezen.

In 1635 brak de volgende epidemie uit. Uit resolutiën van de vroedschap, gedateerd in juli 1636, kan geconcludeerd worden, dat op dat ogenblik de ziekte reeds sterk om zich heen gegrepen had en dat de vroedschap zich, om de ziekte te localiseren, aan de oude voorschriften hield, dat zieken slechts in hun eigen huis of in het pesthuis mochten worden verpleegd. Deze epidemie, reeds in 1635 begonnen is van langen duur geweest, want tot in 1637 werden nog maatregelen afgekondigd ter bestrijding ervan.

Gaven de resolutiën van de vroedschap van 1636 een uitvoerig overzicht van de tegen de pest genomen maatregelen, in die van het jaar 1652 zijn maar enkele besluiten te vinden, die met het heerschen van de "vierige sieckte" in verband staan. Deze epidemie was in 1653 ook

nog niet afgelopen, daar we uit het register van de begrafenissen op kunnen maken dat aanzienlijk meer mensen ter aarde werden besteld, als gewoonlijk.

Ook over de laatste epidemie, die Gorcum heeft bezocht zijn de gegevens spaarzaam. Dat de pest besmettelijk is blijkt wel duidelijk uit het feit dat in 1666 en 1667 vijf kinderen en twee meiden van de pesthuismeester en ten slotte ook hijzelf aan deze ziekte overleden.

De epidemie van 1667 was de laatste welke Gorinchem met een bezoek "veroorde". De ene ziekte verdween, terwijl de volgende spoedig daarna zijn kop opstak. Choleraepidemiën begonnen vanaf het jaar 1830 tot 1900 talloze slachtoffers op te eisen. De bevolking had het vroeger zwaar te verduren!

DE VOORMALIGE PESTHUIZEN IN GORKUM

Het epidemisch karakter der ziekte zal oorzaak zijn geweest, dat aanvankelijk geen aparte pesthuizen werden gebouwd. Men volstond met de lijdens onder te brengen in een inderhaast ingericht gebouw, bv. een klooster of soms ook een tijdelijk ontruimd gasthuis. Maar in de 16e eeuw ging men er allengs toe over speciale gebouwen, kloosters vaak, in te richten, waar behalve lijdens aan pest, ook die aan andere besmettelijke ziekten een onderdak vonden. Wanneer de ziekte zich weer openbaarde konden de aangetasten daarin opgenomen worden. Verplicht was het het echter niet. Wel moest een kleine som geld als vergoeding worden betaald.

DE PESTHUIZEN IN GORINCHEM

Waar het oudst bekende pesthuis of "haastige sieckhuis", was gelegen is niet bekend. Wel weten wij, dat er in Gorcum in 1502 een pesthuis bestond. Vermoedelijk lag het binnen de muren van de stad. In 1523 kocht de stad een huis buiten de Arkelpoort, waarin pestlijders konden worden opgenomen, welk huis "het sieckhuis buiten de Arkelpoort aan de Graftdijk" in 1572 werd afgebroken (i.v.m. de aanleg van de nieuwe vestingwerken?). Dit pestilenciehuis

had in 1555 ook een eigen begraafplaats. Waar na 1572 de pestlijders werden verpleegd is niet bekend. Er mocht echter hiervoor een gebouw aanwezig zijn geweest, want de vroedschap bepaalde op 31 juli 1588 de verpleegkosten in "het sieckhuys" op 6 stuivers daags. Nadat de vroedschap op 6 september 1598 "dat men het nieuwe sieckhuys van de Baghijnenkerke tijdelijk zal bezigen tot pesthuis", besloot zij op 21 september d.a.v. een nieuw pesthuis te bouwen buiten de "Laach-Arkelpoort" en voorlopig de pestzieken op te nemen in het Gasthuis of "nieuw sieckhuys". Van deze nieuwbouw is echter niets gekomen, waarschijnlijk in verband met belangen van de defensie. In 1602 werd op het vroegere Begijnhof, dus in de bebouwde kom (een uit hygiënisch oogpunt zeer bedenkelijke maatregel), bij het Gasthuis aan de Katerstraat een nieuw pesthuis gebouwd (zie de afbeelding op de voorpagina). Dit gebouw werd bij de verschillende epidemiën, die Gorinchem na 1602 geteisterd hebben gebruikt tot verpleging der lijdens en daartoe bestemd tot 1681. Hierna had het gebouw diverse andere functies (zie S.C. jrg. 2 nr. 1).

Zie voor literatuurlijst het volgende nr.

- ROLF VAN ACQUOY -

GORKUM, PAREL VOOR DE ZWIJNEN?

Deze fraaie titel zul je aantreffen boven een serie artikeltjes, die het wel en wee (meer wee dan wel) van Gorkums oude binnenstad al dan niet vriendelijk onder de loep zullen nemen.

Dit wordt geen behandeling van monumenten, hoe interessant dergelijke verhandelingen ook zijn. Als er niet meer aandacht wordt besteed aan de voortrazende slopersmanie, valt er binnen afzienbare tijd geen monumentje meer te vinden waarover men nog lyrisch kan zijn. Om de goede moed er nog maar even in te houden zullen we beginnen met het verhaal van het Wilhelminaplein, een story met een (waarschijnlijk) happy end.

VERAL in den lande treft men momenteel aktiegroepen aan die vechten voor het behoud van een huis, een straat, een wijk of zomaar een fraai stadsbeeld. Of dit nu een

kwestie is van bouwsterfing, of dat de Nederlandse steden tegenwoordig zo rücksichtslos onttakeld worden dat men wel moet ingrijpen, zullen we in het midden laten. In ieder geval is Gorkum niet achtergebleven met de Aktiegroep "de Binnenstad". Gelukkig maar.

AKTIE TEGEN GEMEENTEPLANNEN

Begin april 1972 gaan enkele bewoners van de wijk rondom het Wilhelminaplein naar het gemeentehuis om het basisplan 1 en 3, daar ter inzage, te bestuderen. Daar zien ze op de tekeningen, dat het overgrote deel van hun wijk gesloopt zal worden om plaats te maken voor:

- nieuwbouw
- een verkeersweg, de zgn. rondweg (waarover in een volgend nummer meer).

Een aantal bewoners van de bedoelde wijk stelt een bezwaarschrift op tegen dit basisplan. Hierop laat de wethouder weten, dat dit wel wat aan de late kant is, omdat het basisplan al twee jaar eerder door de raad is aangenomen (openbaarheid en voorlichting van gemeentelijke zijde laten nogal eens wat te wensen over; hopelijk gaat men hieraan in de nabije toekomst meer aandacht besteden).

De Wilhelminapleiners laten zich echter niet uit het veld slaan en formeren een aktiegroep. Deze aktiegroep zoekt contact met alle bewoners van de

buurt. Hieruit blijkt, dat de meeste mensen het er niet mee eens zijn, dat hun huizen gesloopt worden en graag op het plein willen blijven wonen.

De huizen zijn door de huiseigenaars (resp. 50% gemeente, 50% particulier) slecht onderhouden. Veel bewoners knappen zelf het een en ander aan hun huis op, maar de groeiende onzekerheid over de tijd dat ze nog in hun huis kunnen blijven wonen, haalt de moed er uit. Dankzij de bewoners ontstaat er nog een algemeen bezwaarschrift tegen het basisplan, dat aan de gemeenteraad en Ge-deputeerde Staten wordt gezonden.

RENOVATIE VAN DE WIJK

Na enkele vergaderingen van de aktiegroep met wethouder Oostlander en de commissie stadssanering komen enkele leden van de raadscommissie het Wilhelminaplein bekijken. Iedereen is het er dan eigenlijk wel over eens, dat het plein gemakkelijk kan worden gerenoveerd. De aktiegroep heeft berekend, dat totale renovatie f 85.000,— per pand zou gaan kosten. Dit is uiteraard geen haalbare kaart. Samen met gemeentewerken wordt een aanvaardbare begroting opgesteld (N.B. de samenwerking met de gemeente wordt steeds beter, nadat het oorspronkelijke wantrouwen is weggevalen).

Dit alles heeft tot resultaat, dat op 12 januari 1973 door de kommissie stadssanering het voorstel renovatie Wilhelminaplein wordt overgenomen. De gemeente staat nu dus aan de kant van de aktiegroep. Iedereen begrijpt, dat het onverantwoordelijk zou zijn wanneer de gemeente f 35.000,— per huis (volgens

de nieuwe begroting) zou gaan uittrekken. Hiervoor moet dus subsidie worden verkregen vanuit Den Haag.

Dinsdag 30 januari kwamen twee mensen van de Provinciale Directie naar Gorkum om met gemeentewerken, de wethouder en de actiegroep te praten over het renovatieplan. Zij kwamen tot de konklusie: 1. de huizen komen voor renovatie in aanmerking

2. dit moet gebeuren voor tenminste een periode van 30-40 jaar

3. de huizen moeten aan de huidige en aan de in de toekomst te stellen eisen voldoen

4. dit bedrag moet later in de huren worden teruggevonden.

De financiering van dit plan wordt momenteel in Den Haag bepleit.

HOGERE HUREN

De meeste bewoners van het Wilhelminaplein zijn wel bereid meer voor hun huis te betalen, wanneer deze ook in goede staat verkeren. Zij hebben trouwens nauwelijks een andere mogelijkheid: De bevolking van het plein is grotendeels samengesteld uit arbeiders, waaronder ook veel buitenlanders. Wanneer de wijk gesaneerd zou worden, zouden zij voor de daar verrijzende nieuwbouw ca. f 200,-- per maand moeten betalen.

Dit is uiteraard voor de meesten te duur. Daarom zouden zij waarschijnlijk terechtkomen in andere saneringswijken, waar hen hetzelfde lot beschoren zou zijn: een verloederde buurt, onzekerheid over de termijn van wonen, slecht onderhouden huizen.

ONDERHOUD VANDE HUIZEN

Het is misschien een hoopgevend idee, dat het met het Wilhelminaplein zo goed lijkt af te lopen. Het is misschien ook hoopgevend, dat de houding van Burgemeester en Wethouders in deze zaak zo positief is geweest (gezien hun slooplust).

Aan de andere kant is het wel erg triest dat een wijk als het Wilhelminaplein zo heeft kunnen verloederen. Door een beter onderhoud van de huizen in de binnenstad, of de eigenaars nu particulieren of gemeente zijn, zou Gorkums binnenstad heel wat ellende bespaard zijn gebleven. Misschien dat wat historisch besef nog aan het een en ander zou kunnen bijdragen. Maar dat een oude binnenstad er in 1973 uit moet zien of er onlangs B52 bommenwerpers gebombardeerd hebben (dit is niet alleen in Gorkum het geval), blijft een schande.

- MIRJAM SALET -

5 Centjes kosten voor leden en donateurs f 1,--
Opgaven met tekst sturen aan het red. adres

AANGEB. leuke verzameling POSTZEGELS: Indonesië (van 1948 - 1970 bijna compleet) met album.

Vraagprijs: f 60,--. Te bevragen: Klaas de Boer, Binnendamseweg 79, Giessenburg. Tel. 01846 - 2403.

Te koop 4 sporen Aristona BANDRECORDER met banden en microfoon.
Te koop gevr. een BROMMER (Puch).
Inlichtingen: B.W. Nator, Kl. Haarsekade 72, Gorinchem tel. 01830-22162 (na 18.00 uur).

Te koop: a. superbe Philips stereo PICK-UP-VERSTERKERCOMBINATIE met boxen, 2x12 W. (nr. 22-GF-417).
b. magnifieke draagbare Philips mono CASSETTERECORDER (EL 3303) met mic. Te bevr. dhr. C.H.F. Steers, Nieuwe Hoven 99, tel. 22028.

de ablasserwaard

DORPSKERN ONDERZOEK ROND GORCUM?

Op een bijeenkomst in het "Pesthuys" op 2 februari van dit jaar heb ik het plan gelanceerd voor een systematische verkenning van een aantal dorpskernen in het westelijke riviereengebied. Ik wil daar graag nog eens wat over vertellen.

Zoals ieder wel weet waren er in dit gebied (de streek tussen Tiel en Alblasserdam) nog niet zo lang geleden nauwelijks archeologische vondsten bekend. Pas in de vijftiger jaren is daarin verandering gekomen. In eerste instantie door de bodemkarteringen: 1946 Bommelerwaard, 1953 Land van Heusden en Altena, 1955/'56 Tielerwaard-West, 1950 Vijfherenlanden, 1953-'55 Alblasserwaard, 1965 Lek en Linge gebied. In het Land van Heusden en Altena ontdekte de heer H. Voogd in dezelfde periode een groot aantal Romeinse en Middeleeuwse nederzettingen. Het meest spectaculair waren evenwel de resultaten van de A.W.N. werkgroep "Lek- en Merwestreek", onder leiding van de heer H.A. de Kok uit Hardinxveld. In de jaren 1962-1970 werden door deze groep tientallen nederzettingen uit de gehele prehistorie ontdekt: Vlaardingen Cultuur, Klokbekercultuur, Bronstijd en IJzertijd. Die terreinen hebben sedert 1966 onze volle aandacht gehad. Verschillende nederzettingen zijn door de heer R.S. Hulst uit Amersfoort (Zijderveld) of door mij (Molenaarsgraaf, Ottoland 2x, Culemborg) opgegraven. Het uiteindelijke doel, dat ons bij dit werk voor ogen staat is het opstellen van een zogenaamd cultureel (of beter archeologisch) streekdiagram. Dat wil zeggen een beschrijving van de bewoningsgeschiedenis van de streek van eeuw tot eeuw. Daarbij gaat het steeds weer om het waar, hoe en waarom de mensen ergens zijn gaan wonen. De relatie bewoning-landschap is dus bijzonder belangrijk. Daarvoor is weer een goede kennis van de geologische geschiedenis nodig. Omgekeerd kunnen we uit de archeologische gegevens ook een beter inzicht in de landschapsontwikkeling krijgen.

door drs. L.P. Louwe Kooijmans, conservator van de Nederlandse afdeling van het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden. Drs. Louwe Kooijmans heeft een studie gemaakt van de archeologische oudheden in de Alblasserwaard, waarover aan het eind van het jaar een proefschrift van zijn hand verschijnt.

We weten nu, dat de donken sedert 3400 v. Chr. telkens werden bewoond als de omstandigheden gunstig waren. Die aller-oudste bewoning (3400 en 3000 v. Chr.) kennen we nog maar van een punt, de Hazendonk, dankzij de opgraving aldaar. De Vlaardingen Cultuur vonden we op 5 of 6 donken. Tijdens de Klokbeker Cultuur (1800-1000 v. Chr.) was de relatief hoge "Schoonrewoerdse stroomrug" tussen Molenaarsgraaf en Noordeloos intensief bewoond. Een volgende fase met uitgebreide bewoning in het hele gebied is de Midden Bronstijd (1400-1000 v. Chr.). We kennen niet alleen nederzettingsterreinen in de Alblasserwaard en Vijfherenlanden, maar ook in de Lopikerwaard, het Land van Heusden en Altena en de Betuwe (Maurik, Dodewaard, Opheusden enz.). De Late Bronstijd (1000-700) is een "moeilijke" periode: we kennen het materiaal uit die tijd nog niet goed. In de IJzertijd is de streek tussen Meerkerk en Geldermalsen echter weer alom bewoond. Alleen de Alblasserwaard ligt geheel verlaten. Veengroei maakte bewoning daar onmogelijk.

ROMEINSE TIJD

In de Romeinse tijd is het onbewoonde gebied nog groter. We kennen vondsten uit Alblasserdam, Papendrecht en Slie-drecht, vervolgens langs de Linge en dan langs de rand van het rivierkleigebied: Culemborg, Buren, Geldermalsen. Bij de aanleg van de snelweg zijn ten noorden van Gorkum scherven gevonden. Dat terrein is helaas volledig vernield. Tussen Alblasserdam en Culemborg bevond zich één uitgestrekt onbewoonbaar veenmoeras.

Dan komt omstreeks 270 na Chr. de Romeinse macht ten einde en is het of ons land voor een groot deel is ontvolkt. Nederzettingen kennen we nauwelijks meer, zeker niet in ons werkgebied. Tot voor kort dachten we, dat de mensen inderdaad waren weggetrokken of dat de slechte tijden tot een grote teruggang van de bevolking hadden geleid. Nu denken we echter dat wij het ontbreken van nederzettingen uit de periode circa 300-700 na Chr ten dele op een andere wijze kunnen verklaren: als de mensen slechts ruw aardewerk gebruikten, hoe kunnen we dan verwachten hun nederzettingen te ontdekken? We letten immers steeds op het duurere "import aardewerk", dat in kleine fa-brickjes gemaakt werd en van handelaars moest worden gekocht! Als nu de bewoners verarmd waren en de aardewerkfa-brickjes grotendeels te gronde gegaan, wat in de hier bedoelde periode het geval was, dan vinden we dus geen of maar heel weinig dateerbare scherven. Ik zou dit niet zo uitvoerig vertellen als ik hiermee niet vanzelf bij een van de grootste problemen van de bewonings-geschiedenis van onze dorpskernen was gekomen. Er zijn zeer veel Romeinse "woerden" in de Betuwe, waar ook in de Karolingische tijd en later is gewoond (badorf=radstempel, Pingsdorf scherven) en waar de Merovingische scherven ontbreken. Ik heb het idee dat een intensief en goed gericht onderzoek daar nog wel eens verandering in kan aanbrengen. Een goede kans geef ik b.v. Geldermalsen. Bij de Hamse Bouwing bij Kerk Avezaath kwam een vracht aan scherven te voorschijn: geen enkele Merovingische schorf, maar wel veel Romeins en Karolingisch en later. Op een goede dag werd er echter een prachtig, gaaf Frankisch knikpotje opgebaggerd!

HOLLAND ONTGONNEN

In de Betuwe (rivierkleigebied) hebben de dorpen dus heel oude wortels. In het veengebied liggen de zaken anders. Sedert de Romeinse tijd was dat, zoals we vertelden, een groot moeras. Daar komt pas verandering in als de machthebbers in deze streken, met name de graaf van Holland en de bisschop van Utrecht, om politieke redenen de gebieden willen koloniseren, waarschijnlijk

om deze zodoende beter onder controle te kunnen houden. Onder druk van een groeiende bevolking zal er bovendien behoefte zijn geweest aan een uitbreiding van het landbouwareaal. Hoe het ook zij in de betrekkelijk korte tijd van circa twee eeuwen (11e en 12e eeuw) wordt vrijwel het gehele Hollandse veengebied ontgonnen. Aan kleine groepen kolonisten worden concessies uitgegeven, de "Copen" (vgl. Hei- en Boecoop, Hoenkoop, Nieuwkoop), eerst gelegen aan de natuurlijke afwateringsstromen van het veengebied, later aan gegraven weteringen. Uit historische bronnen en kaartstudies is het mogelijk deze ontginningsgeschiedenis vrij nauwkeurig te reconstrueren. Er blijven echter altijd vragen over, waar de archeologie een antwoord op kan geven. Wij bevinden ons in de periode waarin historische en archeologische gegevens elkaar kunnen en moeten aanvullen: de archiefstukken uit deze tijd zijn nog zo schaars, dat de historicus zeer geïnteresseerd is in de scherven, die inlichtingen geven over de oudste bewoning der dorpen.

Die historicus is de heer P. Hendriks in Amsterdam, die een zeer gedetailleerde studie maakt over de Middeleeuwse geschiedenis van de Alblasserwaard. Hij zou het geweldig vinden als ons "dorpskernplan" doorgaat. Hij wil ons ook laten profiteren van alle historische gegevens, die hij bijeen heeft gebracht. Ik geloof echter, dat we eerst moeten beginnen met het project, om de problemen te leren kennen en enkele resultaten op tafel te kunnen leggen.

WERKWIJZE

Hoe gaan we te werk? Dat is vrij eenvoudig. De oudste kern van een dorp ligt meestal bij de kerk. Scherven zijn te vinden in tuinland, akkerland, soms een bouwput. In de grondboor verraaft langdurige bewoning zich door een dik (50-80 cm) pak zwarte teelaarde en soms ook door groen-gele fosfaatvlekken daarin en in het zand/de klei daaronder.

Toestemming om te zoeken op particulier terrein wordt altijd verleend, als we dit vriendelijk vragen en uitleggen waar het omgaat. Onbeleefdheden, "

vertrappen van het gewas e.d. zijn uit den boze. We kunnen rustig vaker op één terrein kijken, met tussen ruimtes van enkele maanden. De ene keer staat het vol met kool, de volgende keer ligt het braak en zijn alle scherven net schoongeregend. De winter, als de meeste grond braak ligt, is het meest geschikt! Soms is het zinnig om een kuil te graven, maar vaak is dat niet nodig. We verzamelen op een vindplaats alles wat maar even de moeite waard lijkt. Thuis kunnen we dan door een deskundige en tezamen selecteren wat belangrijk is om te bewaren. Pas op den duur krijg je ervaring om automatisch het 16e eeuwse en latere materiaal te laten liggen.

Per vindplaats (d.w.z. per akker of tuin) gaan de scherven in een zak, zodat we precies weten waar alles gevonden is. Dit komt op de zak te staan. We houden ook een ligboek bij over ons werk, waarin telkens vermeld wordt welke mensen aan het werk zijn geweest en waar. Ook negatieve resultaten leggen we daarin vast. Op die manier kan een archeologisch document ontstaan, waarmee de M.E. bewoning en ontginning kan worden gereconstrueerd ter vergelijking met archiefstudies. We willen beginnen met Arkel, vervolgens Hoog Blokland. In het begin zal ik helpen, daarna mochten jullie het alleen kunnen. Ik hoop dat het lukt. Succes!

MINIMUM OUDERDOM VAN ENKELE PLAATSEN

N.B. de oudste vermelding in oorkonden van een aantal plaatsen geeft ons een minimum-ouderdom:

Arkel	Eind 10de eeuw	
Asperen	" " "	
Hardinxveld	12de eeuw	
Sliedrecht	" "	
Papendrecht	" "	(hier is al Pingsdorf aardewerk (11de eeuw) gevonden)
Nieuw Lekkerland	" "	
Schelluinen	begin 13de eeuw	(hier 12-13de eeuws)
Gorinchem	" " "	(wat is hier gevonden?)
Oud Alblas	" " "	(hier ook Pingsdorf)

Alle andere plaatsen na midden 13de eeuw: daar valt dus nog werk te verzetten.

START DORPSKERNENONDERZOEK

Op zaterdag 10 maart werd een begin gemaakt met het dorpskern onderzoek. Drs. L.P. Louwe Kooijmans en een zestal NJB'ers trokken naar de akkers in de omgeving van de koepelkerk in Arkel. Het resultaat van dit eerste onderzoek was verbluffend. In de akkers langs de Arkels Onderweg werden talloze Romeinse scherven gevonden. Niet genoeg om te kunnen spreken van een Romeinse nederzetting, maar wel rijst het vermoeden dat een Romeinse heirweg in deze omgeving gelopen heeft. Hierna werden de akkers tussen kerk en Linge onderzocht: hier werden vnl. 12de en 13de eeuwse scherven gevonden, terwijl ook enkele scherfjes Pingsdorf (11de eeuw) zijn gevonden.

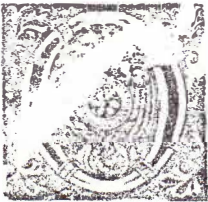
(waarschijnlijk heeft op deze plaats ongeveer van de 11e tot de 13de eeuw de "koninklijke" burcht der van Arkels gestaan, dit verklaard ook de afwezigheid van 14de eeuwse scherven). Zo'n goede start belooft veel voor de toekomst.

Vanaf nu gaan we elke zaterdagmiddag in Arkel en omgeving op zoek naar M.E. scherven. Iedereen, die mee wil doen, dient dit even te melden aan Klaas de Boer, Binnendamsweg 79, Giessenburg (tel. 01846-2413) of a.s. zaterdag om half twee voor het stadhuis van Arkel te staan. Doc wel wat oude kleren aan en vergeet niet om laarzen mee te nemen.

- 0 - 0 -

DE KERK door de eeuwen -1-

De kerk was in vroeger eeuwen het centrum van het stads(dorps-)leven. De meeste gebeurtenissen vonden rond de kerk plaats. Daarom gaat S.C. in de komende nummers aandacht besteden aan dit interessante onderwerp door de bespreking van een aantal kerken in Gorinchem en omgeving. Allereerst echter een artikel over de kerk door de eeuwen heen, met aansluitend enkele belangrijke jaartallen uit Gorinchem's kerkelijke geschiedenis.

OMDAT de kerken altijd met elkaar in de clinch hebben gelegen zou ik de kerkgeschiedenis willen indelen in vier fasen van strijd en verzoening, te weten:

- Fase 1: strijd van christelijk geloof tegen paganen (=heidenen).
- Fase 2: strijd van protestanten tegen katholieken
- Fase 3: strijd tussen protestanten onderling en katholieken onderling.
- Fase 4: streven naar oecumene.

R-K KERK WORDT AANGEVALLEN

De kerk van Rome was tot ca. de 16e eeuw de enige kerk, die de dienst uitmaakte. Dat was niet altijd even gemakkelijk gegaan. Ze had onder meer veroveringen moeten plegen via bisschopsvorsten en verder waren er talloze kerstenacties geweest. Dat zo'n groot lichaam op den duur aan kritiek op deze verwatering en ontkrachting van haar fundamentele beginselen bloot kwam te staan, hoeft ons dus niet te verwonderen. De grote klap kwam op 31 oktober 1517, toen Luther met zijn stellingen de reformatie aan het rollen bracht. Hij en zijn voorlopers hadden grote bezwaren tegen de rechterlijke en de wetgevende macht van de kerk alsmede tegen de onfeilbaarheid van de paus en het concilie. Een ander breekpunt, dat Calvijn ook had uitgesproken, was de R.K. leer der rechtvaardiging. Deze hield in dat men rechtvaardig kon worden door het doen van goede werken. Calvijn en Luther hielden in plaats hiervan respectievelijk de leer aan van predestinatie (waarop ik hier niet verder in kan gaan) en de leer van zaligheid door geloof alleen.

DE REFORMATIE

Hoe meer invloed de reformatie kreeg in de Nederlanden, hoe groter de angst van Rome werd. En met die angst van Rome liep parallel de angst van Karel V en Philips II, die onder andere daarom de Tachtigjarige Oorlog zijn begonnen.

Een ketter verbrand (1550).

Omstreeks 1609 kregen we alvast een voorproefje van wat ons in de komende eeuwen zou overkomen (als we tenminste niet in oorlog waren): de grote strijd tussen mensen, die er anders over dachten. De Gomaristen, die nog op het orthodoxe pad bleven en de Arminianen (Remonstranten), die op een aantal leerstellingen kritiek hadden. Frapperend is hier dat de Generale Synode van de kerk pas in 1617 bijeengeroepen kon worden, en wel door de Staten Generaal. Deze staatsbemoeienis is ook een van de redenen waarom 2,5 eeuw later een groep mensen uit de kerk zou stappen.

REAKTIE

- We zijn nu bij de Verlichting aangeland en de kritisch-rationalistische geest zweefde over de wateren. Dit had natuurlijk consequenties.

De slang had nog steeds zijn mond niet gehouden (dat kwam pas in 1926), maar toch waren er grote moeilijkheden over bijvoorbeeld ene prof. Scholten, die zijn theologie aan de natuurwetenschap wilde aanpassen. Dit soort stromingen laat zich makkelijk vatten onder de naam: Modernisme. Verzet hiertegen werd merkbaar in het zgn. Réveil; een religieuze geestelijke opwekkingsbeweging, die ten doel had aan te sporen tot de rechte leer en de geesten, die in slaap waren gevallen, wakker te schudden.

Ander verzet uitte zich in kerkscheuringen, die elkaar steeds sneller opvolgden.

IN VOGELVLUCHT

1834: afscheiding van de hervormde kerk van o.a. de gemeenten Ulren en Genderen met resp. de predikanten De Kock en Scholten.

1839: Deze verscheidene gemeenten gingen samen onder de naam: Chr. Afscheiden Gemeente. In 1869 vond vereniging plaats van deze gemeenten met de Ger. Gemeenten onder het Kruis onder de naam Chr. Ger. Kerk.

De grootste groep weglopers kwam echter in 1886 toen Kuyper c.s. om een aantal, toch wel belangrijke, redenen de Hervormde kerk verlieten en zich de "dolende kerk" noemden.

Dr. A. Kuyper

De voornaamste oorzaken waren:

- a. staatkundige bemoeienis met de kerk (geen soevereiniteit in eigen kring).

- b. de afgestudeerde theologen van de V.U. te Amsterdam (gesticht omdat de theologie bij de Hoger Onderwijswet van 1876 slechts een gewone wetenschap werd) mochten niet beroepen worden in de kerken.

- c. attestenkwestie: attesten van "overlopers" werden niet aan hen verstrekt.

- d. schorsing van de kerk raad van Amsterdam-Zuid i.v.m. een verdelingsprocedure van goederen.

Dit mondde dus uit in do op 16 december 1886 gestichte Neder-Duits Gereformeerde Kerken; na vereniging in 1892 met de Chr. Ger. Kerken noemden zij zich: Gereformeerde Kerken.

Terzijde: de Chr. Ger. Kerk bestaat echter wel door sinds 1892. Zij claimden de voortzitters te zijn van die kerk, zoals die was in 1832.

WAT SCHEIDINGEN OF VERBINDINGEN

1870: Bond van Vrijzinnigen opgericht in de Ned. Herv. Kerk.

1906: Gereformeerde Bond in de Ned. Herv. Kerk opgericht.

1907: Ger. Gemeente in Nederland. Teruggang naar oude schrijvers in de 17e eeuw, vooral in Zeeland en Zuid Holland actief; dit is de zgn. Zwarte Kousenkerk.

1926: Ger. Kerk in hersteld verband; komen uit de Ger. Kerken. Op de synode zijn zij in 1926 in Assen geschorst omdat met name dr. Geelkerken zei dat het niet zeker was dat de slang uit Genesis had gesproken. Deze groep is weer gefuseerd met de Ned. Herv. Kerk.

1944: kwestie Klaas Schilder, hoogleraar te Kampen. Dit leidde via de ruzie over de vraag: is het wel zeker dat men na de doop altijd zalig wordt, tot een afscheiding die zich noemt Ger. Kerken art. 31 K.O. Dit artikel is een artikel uit de Dordtse Kerkorde, waarin staat dat een individuele kerkgemeenschap van de generale lijn mag afwijken, als zij die in strijd acht met de Bijbel, en daarom dus niet geschorst zouden mogen worden.

OECUMENE

De laatste tijd is een nieuwe tendens opgetreden; de tendens naar oecumene.

Landelijk en wereldlijk is dit bezig-
gestalte te krijgen in de Wereldraad
voor Kerken. Deze Wereldraad houdt zich
erg bezig met de vraag en het antwoord
naar rechtvaardigheid.

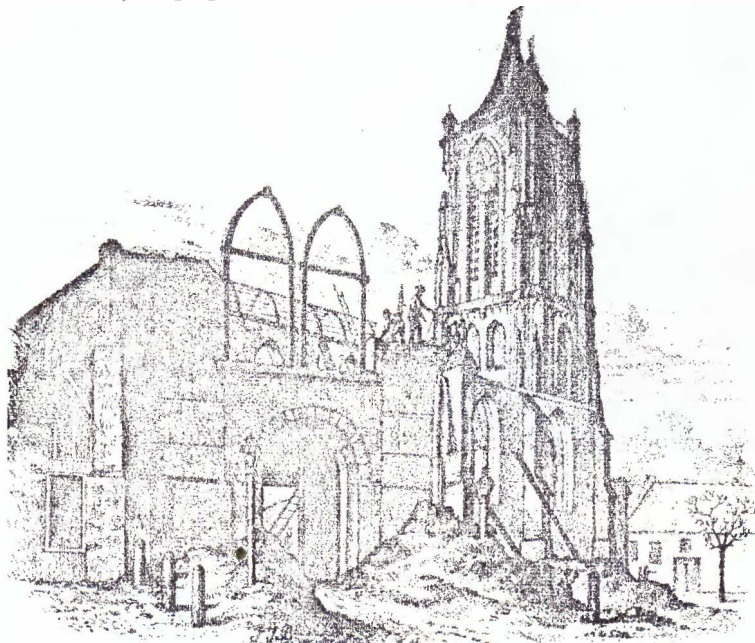
Plaatselijk is er wel een raad van ker-
ken, die zich tot doel heeft gesteld

de oecumene te beloeren etc. Veel ver-
der zal het voorlopig wel niet komen,
daar men zich nog te zeer vastpint op
verscheidene leerstellingen.

Ik wil besluiten met de hoop uit te spre-
ken, dat men hetgeer hieronder komt in-
terpreteert vanuit hetgeen wat hierbo-
ven staat en niet omgekeerd.

Enige Jaartallen Uit Gorcumse Kerken

- 20 helft M.E. vier Gorcumse kloosters; Kruisbroeders, Minderbroeders, Agnieten
en Reguliere Augustinessen.
- 1566 Beeldenstorm slaat ook in Gorcum hard toe: alle kloosters en ker-
ken lijden schade.
- 1572 Martelaren van Gorkum door de Geuzen ter dood gebracht.
- 1577 Klooster Minderbroeders afgebroken op bevel van de Staten Gene-
raal (wens van de predikanten). Het grootste deel van de bevol-
king is nog R.K.
- 1536 Aarnt Janszoon van Gorcum onthalsd (Jansenist).
- 1566 1e kerk der Hervormden (Geuzenhuis)
- 1568 Bijna 80 Gorkumers veroordeeld door de Bloedraad
- 1573 Eerste consistorie der Ned. Herv. Kerk.
- 1584 Agnietenklooster gesloopt
- 1586 Oprichting van de Waalse kerkgemeente
- 1589 OL-Vrouwekapel gesloopt.
- 1600 (ong.) Korte opleving van het R.K. geloof.
- 1643 De Vroedschap bepaalt, dat de preek niet langer mag duren dan
dat "den Santlooper uit is", op straffe van een daalder (!).
- 1656 De kerk schiet aan de stad f 6350,-- voor (!).
- 1662 Besluit van de Vroedschap: hoge ambten alleen aan belijdende
gereformeerden.
- 1815 De kerk "In Abrahams Schoot" der inmiddels opgeheven Jansenis-
ten aan de Luth. Gemeente verkocht.
- 1817 Inwijding van de synagoge (Havendijk).
- 1845 De grote of St.
Janskerk wegens
grote bouwvallig-
heid gesloopt.
Tijdens de sloop
worden oude muur-
schilderingen ont-
dekt, waaronder
uit de 13e eeuw.

door:

PAUL H. WILHELM S.J.

KLASSIEKE GESCHIEDENIS

In de loop van het komende jaar zal ik de redactie trachten te helpen bij het verzamelen van copy over klassieke onderwerpen. In de verschillende stukjes, die ik tot nog toe mocht ontvangen wil ik proberen enige lijn te brengen, zodat de vele onderwerpen zo veel mogelijk gerangschikt en op chronologische volgorde gepubliceerd worden. We beginnen deze keer met twee artikelen over de Egyptische geschiedenis van Adriaan Verwey.

1. Mummificatie

Mummificatie van het stoffelijk overschot van een overledene was in de oudheid en is nu nog bij vele volkeren in gebruik. Het kan op verschillende manieren geschieden:

- a. door uitdroging van het lichaam door de zon, een vuur of hete rook.
- b. door bevriezing.
- c. door balseming.

De laatste methode is de beste en werd vooral door de oude Egyptenaren toegepast. Zij meenden dat het voor de rust van de ziel nodig was dat na de dood het lichaam bleef voortbestaan, zodat het in het graf bezocht kon worden.

De balseming ging als volgt: men verwijderde de hersenen en ingewanden, behalve het hart. Deze werden apart behandeld en tenslotte in vier pakketjes in speciale vazen bewaard, in zogenaamde "canopen". Het lichaam werd twee keer gewassen en de ingewanden werden door geurige stoffen vervangen. Vervolgens werd het gedurende zeventig dagen in een soda-bad gelegd, weer gewassen en daarna omwikkeld met in gom gedrenkte linnen banden. Bij het balsemen gebruikte men de volgende stoffen: soda, bijenwas, cederolie, cassia, kaneel, uien, verschillende harssoorten, henna, teer, gom, jeneverbessen, zaagsel, pek en palmwijn.

Na het balsemen en omwikkelen was van het lichaam alleen maar een geraamte met een geel-achtig vel eromheen over. Het gezicht bleef echter herkenbaar, ook al waren de lippen verschrompeld en de wangen ingevallen. Tenslotte werd de mummie gekleed en getooid met sieraden. Op de plaats van het hart werd een scarabee aangebracht, op de snede, waardoor de ingewanden uit het lichaam waren gehaald, een dikke gou-

den plaat, met een afbeelding van het ewdzja-oog, dat volgens de overlevering wonden genas. Een dodenboek, de gids naar een andere wereld, werd tussen de benen gelegd. Vervolgens werd het lichaam, behalve het hoofd, met alle versierselen in zijn geheel omwikkeld met linnen banden. Op het gezicht plaatste men een masker, van goud voor koningen en andere voorname figuren, van gaas en gips voor minder aanzienlijken. Soms was het masker vastgemaakt aan een kledingstuk van kralen. Dit alles werd nog eens in een lijkkleed gehuld en met evenwijdige banden dichtgebonden.

MUMMIE VAN RAMSES II.

Tenslotte werd de mummie in een kist gelegd, die tijdens de begrafenisplechtigheden in het graf werd gezet, samen met de canopen en kisten met voorwerpen, die de dode nodig zou kunnen hebben in

de andere wereld.

Dankzij de mummificatie weten we hoe bepaalde mensen uit vroeger eeuwen, vooral wat hun gelaat betreft er uit he ben gezien. Vele mummies zijn teruggevonden, onder andere die van Ramses II (+ 1300 v. Chr.) en Seti I

2. De scarabee

De scarabee kan men reeds bij de oude Egyptenaren aantreffen als heilig dier. Waarom beschouwden zij het als god en beelden zij het zo vaak af? Scarabeeën of mestkevers hebben de gewoonte hun eieren in mest te leggen. Het wijfje maakt van de mest een bal en rolt deze in een van te voren gegraven kuiltje, dat zij vervolgens met zand of aarde dichtmaakt.

In de mest, die tot ontbinding overgaat vinden de larven warmte, beschutting en hun eerste voedsel. Hieruit hebben de Egyptenaren de conclusie getrokken dat er alleen mannelijke scarabeeën zijn en dat deze, zonder dat er een vrouwtje aan heeft meegewerkt, zelf eitjes maken, waaruit de aan hen gelijke jongen komen. Deze jongen waren de wedergeboorte van de kever. Dus: wanneer een oude mestkever sterft, komt uit het ei de nieuwe, die naar de hemel vliegt, zoals de ziel uit een mummie.

In dit alles hebben de Egyptenaren een voorbeeld gezien van het leven in de natuur, dat zich steeds vernieuwt, zoals de zon, die 's avonds in het westen ondergaat en de volgende morgen in het oosten weer als herboren verschijnt na een nachtelijke reis door de onderwereld, waar het Rijk der Doden is; en zoals de ziel van de mens uit de mummie opstaat om in het hiernamaals het eeuwige leven te verkrijgen. Bovendien werden zij in hun opvatting nog gesteund doordat de naam van de scarabee in het Egyptisch "Choper" was, dat ook "worden" en "ontstaan" betekende.

Door een afbeelding van een scarabee mee te geven aan de gestorvene, verzekerde men zich als het ware van het voortbestaan van diens ziel, en door zelf een scarabee als sieraad te dragen, dat van zichzelf.

Een voorbeeld van de grote stenen sca-

(1310 v. Chr.).

Ook werden lichamen van heilige dieren vaak gebalsemd en in prachtig versierde kisten gelegd, zoals het Apiskalf, dat in het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden te zien is.

- 0 -

rabeeën, die de zonnegod Chepre in de gedaante van een mestkever voorstellen, is de kolossale scarabee, die zich aan de noordelijke oever van de tempelvijver van Karnak bevindt, van grijs graniet en met een hoogte van twee meter. Dit beeld werd opgericht door koning Amenophis, die omstreeks 1350 a.C.n. leefde.

De god Chepre als scarabee. 26e dyn., steen, Louvre, Parijs

In het graf van Toetanchamon (+ 1350 v. Chr.) is een prachtige gouden ring met een scarabee erop gevonden. De kop, het borstschild en de vleugels van de zonnekever zijn uit lapislazuli (siersteen) gesneden en in een gouden omlijsting gezet. Verder zijn er nog erg veel afbeeldingen van scarabeeën in graven gevonden.

- Klaas de Boer -

BLOEMENMAGAZIJN 'DE EEUWIGE LENTE'

Raadhuisplein 6 Ar-
kel tel: 01831-1418

VAN EEN LEUK BOS-
JE BLOEMEN, TOT
EEN ONVERGETELYK
BRUIDSBOEKET
HET BESTE ADRES!
(lid fleurop-interflora)

8575

Laat uw fiets niet uitrusten,
maar rust uit op uw fiets.

KOOP EEN NIEUWE FIETS, OF LAAT UW OUDE GOED NAZIEN BY:

HAGEMEYER

BROMFIETSEN

RIJWIELEN

GILDENWEG 137.

GORINCHEM.

Tel. 24036.

UNION

► H.H. DOE HET ZELVERS ◀

Kent U het adres voor Uw materialen en gereedschappen??

o.a: hout * behang * verf * gereedschappen

↓
**HUBO
DEALER**

↓
**IN ALLE
MOGELYKE
VARIATIES**

↓
**OOK ALLE
KLEUREN
VOOR UW AUTO**

↓
**BOORMACHINES
TUINGEREEDSCHAP
ETC.**

Het is:

breedveld's verfhandel

SCHOUTSTRAAT 21-27 tel. 21234

voor een goed
boek of reisgids
naar:

fa. J.H. KNIERUM

Gasthuisstraat 31

fa. A.B. v.d. NADORT

Langendijk 42

fa. N.H. STEIN

Westwagenstraat 7

Wilt u goede boeken of platen
voor een spotprijs kopen, dan
naar:

de PLATENJAGER

- * HANDEL IN GEBRUIKTE
GRAMMEFOONPLATEN
- * PLAATJESARTIKELEN
- * FEESTARTIKELEN

De prijzen liggen ver beneden
de helft van de nieuwprijs!

Verf en Kleur.....

VINDEN WE DOOR ALLE EEUWEN.

OOK DE MODERNE MENS WEET HET
TE VINDEN.

VERF BEHANG
HANDENARBEID

Kruisstraat 7 Gorinchem

slijterij
't UYLTJE

GASTHUISSTRAAT 23 GORINCHEM

Tel. 23702

Dranken worden gratis thuisbezorgd

A.A. van OEFFEL

Rijksgediplomeerd
HORLOGER - JUWELIER

Schoutstraat 43 Piazza Center

Tel. 22236 Gorinchem

TEUNIS VAN ANDEL N.V. GORKUM

* olieprodukten

HAARDOLIE - HUISBRANDOLIE - GASOLIE
BEZINE - MOTOROLIE - SMEERMIDDELEN - enz.

* herli-chemie

ZUINIGE, ZELFWERKENDE INDUSTRIELE
REINIGINGSPRODUKTEN VOOR ELK
VERVUILINGSPROBLEEM

import - export - groot & kleinhandel

Havendijk 74A - Tel. 24944

Sinds 1919

radio
televisie
muziek

8 SPECIAALZAKEN

GORINCHEM
SLIEDRECHT

DORDRECHT
WERKENDAM

NATUURSTEEN -
HANDEL

V.de Groot & Zn.
Handelskade 5
Gorinchem

Tel. 22815